

Opplevelsesrike landskap

– landskapene sin betydning for friluftslivet

Sammendrag

DNT er Norges største tilrettelegger for friluftslivsaktivitet – en aktivitet som foregår i landskapet. Gode landskap har stor samfunnsmessig verdi fordi befolkningens bruk av gode landskap gir gode naturopplevelser, og virker svært positivt på den fysiske og psykiske helse. All utbygging og arealdisponering fører til endringer i landskapet. Dette stiller krav til hvordan vi forvalter våre omgivelser. I dag finnes det ingen nasjonal landskapspolitikk. Forvaltningen er fragmentert, og i mange tilfeller fraværende. Landskapet endres ut i fra ulike mål og føringer. Mange av de opplevelsesverdiene som friluftslivet er basert på, er derfor i ferd med å forsvinne eller bli redusert. Det anbefales at DNT fremmer følgende synspunkter:

- Vi må forme framtidens landskap
- Landskapet må formes gjennom et bredt samarbeid
- Norge må ta i bruk Den europeiske landskapskonvensjonen
- Vi trenger en nasjonal landskapsstrategi

1. Gode landskap har stor samfunnsmessig verdi

Landskapet er ikke bare noe vi betrakter – vi preges av det landskapet vi lever i.

Hva er landskap?

I følge Den europeiske landskapskonvensjonen (Europarådet, 2000) er hele det nasjonale territoriet landskap: naturområder, innsjøer og sjøområder, kulturminner, landsbygd og byer. Langs akse fra et rent naturlandskap til et rent bylandskap er det graden av menneskelig påvirkning som varierer.

I konvensjonen er ”landskap” definert som et område, slik det oppfattes av mennesker, der områdets egenart er formet av naturlige og/ eller menneskelige krefter og samspillet mellom dem. På denne måten gjenspeiler landskapet ikke bare fysiske egenskaper i et område, men også de immaterielle kvalitetene.

Viktig for livskvalitet

Undersøkelser om hvorfor vi driver friluftslivsaktivitet viser at det er naturopplevelse, ro og harmoni som i størst grad motiverer oss. Deretter kommer de fysiske årsakene. Friluftsliv er altså langt mer enn en form for fysisk aktivitet. Friluftsliv handler i like stor grad om avslapping, redusert stress og mangfoldig bruk av sansene.

Gode landskap bidrar til høy livskvalitet.
Foto: Bjørg Rørstad

Oppsummert mener vi at vårt forhold til landskap handler om følgende hovedmomenter:

- Opplevelsen går langt dypere enn det visuelle – stygt eller pent. Vi oppfatter landskapet med alle sanser: syn, hørsel, lukt, smak og berøring.
- Landskapet påvirker vår atferd. Landskapet framstår med naturlige og menneskeskapte muligheter og hindringer. Dette påvirker hvor og hvordan vi ferdes, og hva vi kan komme til å oppleve på vår vei.
- Landskapet gir opphav til følelser og personlig identitet, slik som tilhørighet, stolthet, selvtillit, trygghet, avkopling og mestring av stress.

Viktig i et folkehelseperspektiv

Friluftsliv gir oss sollys, frisk luft og fysisk aktivitet. Dette har gunstige effekter på blodtrykk, puls og BMI. Landskapet kan også fremme psykisk helse, både på et allment forebyggende og på et terapeutisk plan. Stress og tilhørende lidelser øker dramatisk blant voksne og barn i vår del av verden – som utbrenthet, søvnløshet, depresjon, angst, rus- og atferdsproblemer. Det samme gjør kostnadene – både for den enkelte og for samfunnet. Gjennom god landskapsforvaltning kan samfunnet forebygge lidelser og spare store kostnader.

Det nordiske forskningsprosjektet «Frisk i naturen» har trukket fram en rekke rapporter som påviser gode virkninger av friluftsliv på vår psykiske og fysiske helse.

- Naturen reduserer stress og forbedrer restitusjonen.
- Naturen gir smertelindring.
- Naturen øker motivasjonen til fysisk aktivitet.
- Naturen gjør at man beveger seg mer.
- Naturen styrker immunforsvaret.
- Naturen forlenger den friske (og selvhjulpne) delen av livet.

Naturbasert reiseliv og næringsutvikling

Natur- og kulturbasert reiseliv er i sterk vekst. Regjeringen har derfor valgt å satse særskilt på reiselivsnæringen som en av fem satsingsnæringer. I forordet til regjeringens strategi «Destinasjon Norge» (april, 2012) skriver Nærings- og handelsminister Trond Giske at:

«Norsk natur er enestående og gir grunnlag for et rikt tilbud av opplevelser. Ved å bruke vår naturgitte konkurransefordel og levere unike opplevelser av høy kvalitet, vil norske reiselivsaktører kunne forsvare det prisnivået som skal til for å øke lønnsomheten i reiselivsnæringen.»

Det er altså ikke destinasjoner, men opplevelser som selger. Dette illustrerer betydningen av landskapets kvaliteter for norsk økonomi og sysselsetting.

Landskapets kvaliteter for friluftslivet

Den Norske Turistforening sin visjon er «Naturopplevelse for livet». Dette viser hvor sentralt opplevelsesverdiene er for foreningen. Vår aktivitet skal tilfredsstillere våre opplevelsesmessige behov. Å ha *tilgang* til naturområder er altså ikke tilstrekkelig. Områdene må også ha *opplevelseskvaliteter* som gjør de attraktive å bruke. Foreningens formål underbygger dette: DNT skal bidra til å sikre både friluftslivets natur- og kulturgrunnlag.

DNT er en stor brukerorganisasjon av landskapet, og bør ha tydelige synspunkter på hvilke opplevelseskvaliteter som gir gode naturopplevelser. DNT bør trekke fram følgende kvaliteter:

Fysiske opplevelseskvaliteter

- Sammenhengende landskap
- Artsriktom og (rennende) vann
- Naturlige lyder og fravær av støy
- Kulturlandskap og kulturminner
- Allmenne møteplasser og turmål
- Mangfold, variasjon og kontraster
- Landskapenes særpreg

Sammenhengende vassdragsnatur fra fjord til fjell er et truet landskapselement.

Foto: Peter Sund

Immaterielle opplevelseskvaliteter

- Landskap som skaper tilhørighet
- Det ville, bortgjemte og dramatiske
- Trygge og sosiale landskap
- Utsyn over landskapsrom
- Landskap som bærer av kultur og historie
- Landskap som læringsarena, omtanke for natur og for hverandre

Horisonter uten store inngrep er et truet landskapselement. Foto: Trond Løkke

2. De gode landskapsopplevelsene er truet

Landskapsendringer reduserer ofte naturopplevelsen – bit for bit.

Det norske landskapet er i rask endring

Landskapet forsvinner ikke, men er i stadig endring basert på samspillet mellom naturlige og menneskeskapte faktorer. Langt de fleste er menneskeskapte, men ikke alltid i negativ retning. Det iverksettes forvaltnings- og skjøtelsesplaner, utvikles gode boområder hvor grønstruktur er ivaretatt, med mer. Men mange endringskrefter og svak styring svekker naturopplevelsene i det norske landskapet. Per 2013 oppleves landskapselementer som horisonter uten store inngrep og sammenhengende vassdragsnatur som særlig truet.

▪ *Stor aktivitet i energisektoren*

Politiske målsettinger om økt produksjon av fornybar energi medfører en kraftig utbygging av vindkraft, vannkraft og kraftoverføringslinjer. Det er plan- og bygningsloven som samordner statlige, regionale og kommunale oppgaver og gir rammene for arealplanlegging i det offentlige og det private, men energisektoren er unntatt denne loven. Energiltak forvaltes i stedet etter energiloven. Konsesjoner gis i stor grad basert på saksbehandling av enkeltsaker, og landskapshensyn blir ikke ivaretatt på en tilfredsstillende måte.

- *Økt sentralisering*

Befolkningsvekst og tilflytting skjer i hovedsak til allerede tett befolkede områder. Dette gjør at lokale grønnstrukturer og by- og tettstedsnære friluftslivsområder er sterkt utsatt for utbygging, men også at grøntområdenes opplevelseskvaliteter reduseres.

Utformingen av nærturområder må tilfredsstille ulike behov. Foto: Julie Maske

- *Driftsendringer i landbruket*

Rasjonalisering i landbruket, nedleggelse av bruk og mindre beitedyr i utmarka fører til gjengroing av landskapet. 45 % av DNT sine hytter ligger i områder som gror igjen. Gjengroing gir redusert framkommelighet og opplevelsesvariasjon.

- *Økt interesse for masseuttak og gruvedrift*

Råvareprisene øker, og gjør at det nå vurderes utvinning av mineralressurser som tidligere ikke ble vurdert som kommersielt interessante. Mineralutvinning beslaglegger store arealer, og fremstår ofte som dominerende inngrep i landskapet.

- *Lokalisering av reiselivsbedrifter og fritidsbebyggelse*

Turistanlegg og private hytter blir i all hovedsak lokalisert til attraktive friluftsområder. Bebyggelsen kan hindre fri ferdsel og redusere opplevelsen av natur og landskap.

- *Samferdselsutbygging*

Veier står for 40 % av det bebygde arealet i Norge. Nasjonal transportplan tilsier økt satsing på tiltak som vil begrense bilbruken i byområder og som gir bedre framkommeligheten og veisikkerheten i distriktene. Transporttiltak skaper barrierer og er arealkrevende.

Forvaltningen av landskapet er fragmentert eller fraværende

I Norge er retten til å vedta endring av arealbruk i all hovedsak forbeholdt kommunene. Planinitiativene kommer i stor grad fra grunneiere, industri, eiendomsutviklere og offentlige utbyggere.

Utviklingstiltak behandles oftest uavhengig av hverandre, og uten noe helhetssyn i forhold til landskapets utvikling og opplevelseskvalitet. Befolkningens kunnskap om bruken av landskapet og syn på utvikling når sjelden opp mot utbyggerinteressene.

Prosessene fører ofte til utvikling av landskap som i mange henseender reduserer opplevelsesverdiene og landskapskvalitetene, både for

lokalbefolkningen som lever i landskapet og for tilreisende som kommer for å oppleve nettopp disse verdiene.

Mangel på gode prosesser skaper konflikter og dårlige løsninger. Foto: Oddvin Lund

3. Det må utvikles en nasjonal landskapsstrategi

Norge har i dag ingen samlet landskapspolitikk. Opplevelseskvalitetene som friluftslivet og viktige deler av reiselivet er basert på, forvaltes dermed uten tilstrekkelig konkrete og sterke nasjonale mål og føringer. Vi trenger derfor en landskapspolitikk som gir en felles forvaltningsmessig plattform og referanseramme for alle aktører i utviklingen av norske landskap.

Vi må forme framtidens landskap

Å forvalte våre landskapsressurser handler ikke om vern av natur, men å velge hvilke kvaliteter vi ønsker skal bevares eller styrkes i utviklingen av framtidens landskap. Gjennom tydelige mål for de landskapskvaliteter og opplevelser vi ønsker å fremme, kan vi bidra til å styre landskapsendringene. Utvikling av gode landskap krever politisk engasjement, og langsiktig og målrettet politisk styring.

Landskapet må formes gjennom et bredt samarbeid

Det er ikke fagfolk alene som skal vurdere landskapskvalitet. Landskapet er en møteplass på tvers av sektorer, brukergrupper og akademiske retninger. I landskapsaker stiller alle på lik linje – uansett akademisk, etnisk, sosial eller kulturell bakgrunn. Offentlig medvirkning er i dag et formelt krav, men vi mangler et godt system som skaper gjensidighet mellom de ulike interessene.

Gode løsninger forutsetter samråd med de som berøres av et tiltak. Hvis folk forstår kvaliteten og viktigheten av omgivelsene sine vil de engasjere seg, og bidra til løsninger de ønsker å leve med. I møtet mellom lokale og tilreisende kan samarbeid utløse spennende potensialer.

Norge må utnytte styrken og metodikken i Den europeiske landskapskonvensjonen

Regjeringen vedtok i 2001, som det aller første landet i Europa, å ta i bruk Den europeiske landskapskonvensjonen. Landskapskonvensjonen representerer både et samlet verdisyn og en metode for å håndtere endringer i landskapet. Gjennom konvensjonen får vi også tilgang til kunnskap og erfaringer fra andre land. Likevel har regjeringen fortsatt ikke lagt fram noen konkret strategi for gjennomføringen. Til nå har 37 av Europarådets 47 medlemsland sluttet seg til konvensjonen. Mange land har vært betydelig mer framsynte og offensive.

DNT ønsker å ha en aktiv rolle i utviklingen av en nasjonal landskapsstrategi

Vi mener vi har kompetanse og organisasjonsmessig nærvær som kan være nyttige både sentralt og på regionale og lokale forvaltningsnivåer.

- DNT ber regjeringen få på plass en nasjonal landskapsstrategi i tråd med Den europeiske landskapskonvensjonen.
- DNT ønsker å være med i et nasjonalt rådgivende organ ved oppfølgingen av en nasjonal landskapsstrategi.
- DNT ønsker å være en konstruktiv medspiller i arbeidet med å utvikle gode mål, strategier og retningslinjer i forvaltningen av framtidens landskap, på alle nivå.
- DNT ønsker å delta i arbeidet med å kartlegge og analysere landskapskvalitetene vi er opptatt av, og medvirke i vurderinger av tiltak som kan endre disse landskapene.